

BEKJEMPELSE AV KJEMPESPRINGFRØ LILLEHAMMER KOMMUNE

06. OKTOBER. 2021

PLANTER
I VÅTMARK

MENNESKET
I VÅTMARK

INSEKTER
I VÅTMARK

FUGLER
I VÅTMARK

FISK
I VÅTMARK

DYR
I VÅTMARK

DYR
I VÅTMARK

RAPPORT 2021:18

Utførende institusjon:

Dokkadeltaet Nasjonale Våtmarkssenter AS

Prosjektansvarlig:

Lea Hoch

Prosjektmedarbeider:

Martin Hansebråten, Elida Strandneseng, Andrea Rishatt, Kristine Heistad

Oppdragsgiver:

Lillehammer kommune

Kontaktperson:

Anders Breili

Referanse:

Hoch, L., Sandneseng, E., Rishatt, A., Heistad, K. (2021). *Kartlegging og bekjempelse av kjempespringfrø Lillehammer kommune 2021*. Dokkadeltaet Våtmarkssenter AS (Rapport 2021:18)

Sammendrag:

Dokkadeltaet Nasjonale Våtmarkssenter AS utførte kartlegging og bekjempelse av kjempespringfrø i Årettadalen, Lillehammer i 2021. Oppdraget ble tildelt av Lillehammer kommune.

Del I av denne rapporten beskriver kort metode for bekjempelse og fakta om kjempespringfrø. Denne delen vil i stor grad likne tidligere rapporter. Del II gir en oversikt over lokaliteter som ble bekjempet i 2021 og en anbefaling for videre arbeid.

Hovedfokus var bekjempelse av allerede kjente lokaliteter, men det ble også kartlagt nye forekomster. Metoden for bekjempelse var luking. Spredningen av kjempespringfrø i Årettadalen er bekymringsfull til tross for bekjempelesarbeidet. Det er observert kjempespringfrø i bekkeløpet nærmere utløpet og flere ulovlige dumpingplasser for hageavfall. Svært bratt terreng gjør det utfordrende å luke planten flere steder. I årets arbeid ble en skoleklasse fra Søre Ål skole invitert til å delta på lukingen og lære om fremmede arter.

Forsidefoto:

Kjempespringfrø (*Impatiens glandulifera*). Foto: L. Hoch. 2021.

EMNEORD:

Kjempespringfrø, *Impatiens glandulifera*, Bekjempelse av fremmede arter, Lillehammer kommune

Innhold

Del I – Fakta om kjempespringfrø og bekjempelsesmetoder	4
Innledning	4
Fakta om kjempespringfrø	4
Metode.....	5
Luking og slått.....	5
Sprøyting	5
Sprøyting med kokende vanndamp	5
Del II –Arbeid utført i 2021	6
Beskrivelse av lokalitetene.....	6
Metode for bekjempelse i 2021	14
Oppsummering og anbefaling for videre arbeid.....	15
Kilder.....	16

Del I – Fakta om kjempespringfrø og bekjempelsesmetoder

Innledning

Kjempespringfrø (*Impatiens glandulifera*) ble innført til Europa på 1830-tallet. Over tid har den forvillet seg og spredt seg i vegskråninger, langs bekker, på beitemark og i skogsområder. Evnen til å spre seg hurtig, samt utkonkurrere stedegne arter, har gjort at arten er vurdert til svært høy økologisk risiko på Fremmedartslista 2018 (Elven et al 2018).

Fakta om kjempespringfrø

Kjempespringfrø stammer fra Himalaya, der den vokser på 1800-4000 meters høyde. Den ble innført til Europa som prydblade. I Norge ble den første gang dokumentert en «forvillet» forekomst på 1930-tallet. I dag finnes den på Østlandet og nordover langs kysten til Tromsø.

Kjempespringfrø er lett å kjenne igjen; den har hul stengel, som er lett å knekke, lite rotsystem og rosa blomst. Fra midten av juli utvikles frøkapsler. Modne frøkapsler eksploderer ved berøring. Frøene er brun-svarte (Fig. 1).

Figur 1 Frø fra kjempespringfrø (Foto: L. Hoch 2021)

En plante kan produsere så mye som 4000 frø under gode forhold og kaste dem 6-8 meter. De siste årene har hatt fuktige og varme somre, noe som har skapt svært gode vekstvilkår for arten og bidratt til at spredningen har gått mye raskere enn tidligere. Frø som ikke utsettes for frost, spirer som oftest etter ca. 4 uker. Kjempespringfrø er vanskelig å finne før i slutten av juni, da blomstringen starter i begynnelsen/midten av juli, avhengig av voksested og værforhold.

Kjempespringfrø tilpasser seg omgivelsene på en utrolig måte.

Det vanligste er 1-2 meter høye planter som vokser tett og støtter seg på hverandre eller annen vegetasjon. Enkeltplanter som har god tilgang på lys og vann, utvikler seg til en liten busk med forgrenet stengel og mange blomster. I tørrere områder med lite tilgang på lys, er planten tynn og uten forgreninger, ofte liggende langs bakken med bare et par blomster. Sent i sesongen er det vanlig å se planter som bare er 10-20 cm høye, men som likevel har utviklet 1-2 blomster. Kjempespringfrø tåler mye. Knekkes toppen av, kommer det raskt 3-4 nye toppskudd. Blir den lukt opp, men blir liggende hel på bakken, kan den utvikle nye rotskudd. Legges en plante oppå en stein, lever den i ukesvis, dersom det er fuktig vær (Høitomt, 2013).

Selv om kjempespringfrø sprer seg lett og har gode vekstforhold i Norge og Europa, er det likevel mulig å bekjempe den. Grunnen til dette er:

- Selve planten er ettårig og det bare er frøene som overvintrer.
- Forskning viser at frøene er kun spiredyktige i to år (Fløistad et al. 2009).

Metode

Luking og slått

Luking er en tidkrevende metode som ideelt sett må gjentas hver 3-4 uke, fordi det stadig spirer nye planter. Det er viktig å få med hele planten, for å forhindre dannelse av nye skudd lenger ned på stengelen. Plantene må lukes før blomstring og planteavfallet bør helst leveres til forbrenning. Sesongstart er juni, men avhenger av hvordan våren har vært. På større bestander vil det være for tidkrevende å luke alle planter. Her kan slått med ljå eller ryddesag være et alternativ. Det vil da ikke være mulig å sammele planteavfallet til forbrenning. Derfor er det svært viktig å slå ned plantene minst 3 – 4 ganger gjennom sesongen.

Figur 2 Etter luking er det viktig at roten ikke kommer i direkte kontakt med jord (Foto: Kristine Heistad, 2017).

Sprøyting

Det ble ikke utført sprøyting i 2021, men ved enkelte lokaliteter kan man vurdere om det er hensiktsmessig, da de ble for omfattende å luke. Det er behov for å sprøyte én til to ganger pr. sesong. Områdene må gås over noen uker etter sprøyting. Det er viktig at det ikke sprøytes nærmere enn 10 meter til vann, noe som kan være en utfordring der kjempespringfrø vokser tett langs bekker. Aktuelle sprøytemidler vil være Roundup, Tomahawk, Spitfire eller Starane.

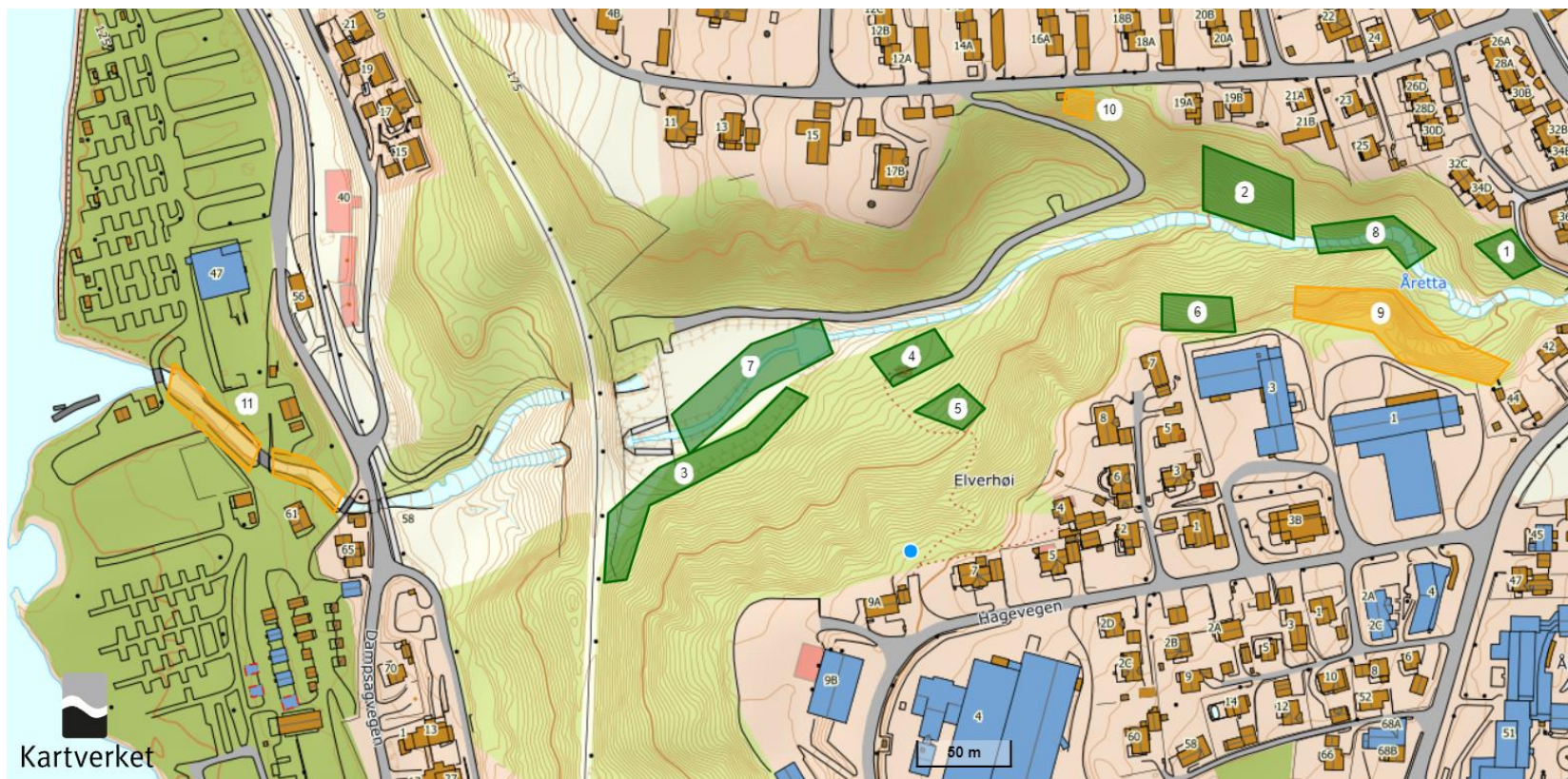
Sprøyting med kokende vanndamp

Dette er en relativt ny bekjempelsesmetode som har vist seg å ha god effekt. Dette er et miljøvennlig alternativ til kjemisk sprøyting, og kan benyttes nært vann og vassdrag. Utfordringen er at det kun kan sprøytes der maskinen kommer til, dvs. rett ved vegger.

Del II –Arbeid utført i 2021

Beskrivelse av lokalitetene

Figur 3 viser områder med kjempespringfrø i Årettadalen i Lillehammer kommune. Grønne polygoner viser områder med kjempespringfrø som ble bekjempet med luking. Gule polygoner viser områder med kjempespringfrø som ble oppdaget i 2021 men ikke ble bekjempet.

Figur 3 Lokalteter med kjempespringfrø i Årettadalen, Lillehammer kommune sommer 2021, grønne polygoner viser områder bekjempet i 2021, gule polygoner er forekomster som ikke ble bekjempet (Kartarbeid: Lea Hoch, kartgrunnlag: norgeskart.no, 2021)

Lokalitet 1 er et stort område med tettvoksende vegetasjon rett ved gangstien. Det var tydelig at folk kaster hageavfall her og det kan ha bidratt til spredningen av kjempespringfrø (Fig. 4). Det ble observert noen kjempespringfrø planter som vokste i selve hageavfallet og mange nedover skråningen. Alle planter ble fjernet tre ganger gjennom sesongen. Første lusing 11.06. ble utført med skoleelever fra Søre Ål skole. Siden det er mye brennesle på lokaliteten syntes elevene det var vanskelig å luke plantene. Lokaliteten ble besøkt på nytt 16.06. og 10.09.

Figur 4 Lokalitet 1 på tredje besøk i september 21– det er tydelig at hageavfall har bidratt til spredningen av kjempespringfrø. Det var kun få planter å se etter to runder med lusing (Foto: L. Hoch 2021)

Lokalitet 2 besto av mange kjempespringfrø planter på nordsiden av bekken. Det var tidskrevende å luke dette området siden plantene var små og sto mellom annen vegetasjon og terrenget veldig bratt. Området ble prioritert også i 2020 siden plantene står nær elva og utgjør en stor spredningsrisiko (Fig. 5). I 2021 var det færre planter i dette området og det ble luket kun to ganger (16.06. og 10.09.). Dette skyldes antagelig også at vegetasjonen har blitt enda tettere og utkonkurrerer kjempespringfrø som er relativt

lyskrevende. På grunn av tett vegetasjon kan planter har blitt oversett. Dette området egent seg ikke til luking med skoleklasse.

Figur 5 Tett vegetasjon på lokalitet 2 utkonurrerer kjempespringfrø. Her var det færre planter enn i 2020. (Foto L. Hoch 2021)

Lokalitet 3 her vokser kjempespringfrø planter langs skogkanten. På siste besøk i september var det flere planter enn i 2020. Lokaliteten ble luket to ganger gjennom sesongen. Første lukingen ble utført med skoleklassen 11.06. Plantene var fortsatt svært små og elevene syntes det var vanskelig å oppdage plantene. Det sto sikkert mange planter igjen. Ved andre besøk (16.06.) ble det luket mange planter men likevel hadde området svært mange blomstrende individer i september (Fig. 6). Plantene var forholdsvis små (< 1 m) men blomstret likevel.

Figur 6 Svært mange blomstrende individer ved lokalitet 3 ved siste besøk i september. (Foto: L. Hoch 2021)

Lokalitet 4 Her ble det ikke oppdaget like mange planter som i 2020. Kun tre individer ble oppdaget ved siste besøk i september 2021 og luket (Fig. 7).

Figur 7 Lokalitet 4 ved siste besøk i september 2021. Kun tre planter ble oppdaget. (Foto: L. Hoch 2021)

Lokalitet 5 Dette området ble oppdaget i 2019. Her vokste det en stor forekomst av kjempespringfrø med store individer. Det var for mange planter for å kunne starte med bekjempelse på lokaliteten tidligere. I 2021 ble hele lokaliteten luket en gang den 16.06. Ved siste besøk står det mange store og blomstrende individer på lokaliteten (Fig. 8). Det så ut som om noen hadde slått ned eller sprøytet plantene. Forekomsten ble ikke prioritert siden den står forholdsmessig langt fra bekken og dermed utgjør en noenlunde mindre spredningsrisiko. Likevel er det viktig å bekjempe kjempespringfrø i hele Årettadalen flere ganger gjennom sesongen for å redusere bestanden på sikt. Her trengs det et romsligere budsjett for å kunne gjøre en hensiktsmessig jobb der man luka alle plantene inkludert oppfølging gjennom sesongen.

Figur 8 Kjempe-springfrø ved lokalitet 5 i september 2021. Mange blomstrende individer (Foto: L. Hoch 2021)

Lokalitet 6 Denne lokaliteten ble vi tipsa om fra en grunneier i 2020. Her handler det seg antagelig om enda en ulovlig hageavfallsplass som har ført til spredning av kjempespringfrø. Hele forekomsten ble luket 11.06. og 15.06. På grunn av svært bratt terreng og mye løse masser er det veldig utfordrende og tidskrevende å utføre luking på lokaliteten. Ved siste besøk i september ble kun få planter oppdaget (Fig. 9).

Figur 9 Lokalitet 6 er svært utfordrende å luke på grunn av bratt terreng (Foto: L. Hoch 2021)

Lokalitet 7

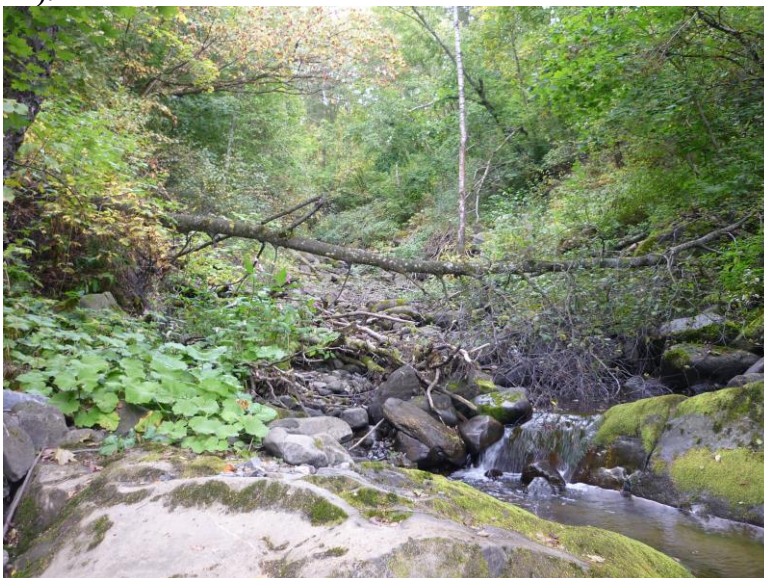
Her har det tidligere ikke blitt observert kjempespringfrø. Plantene ble først oppdaget i september da de blomstret og ble luket da. Det ble oppdaget omtrent 20 mellomstore individer. Denne forekomsten utgjør en stor spredningsfare siden den står tett ved bekkeløpet (Fig. 10).

Figur 10 Noen få kjempespringfrø planter ble oppdaget rett ved bekkeløpet i september 2021. (Foto: L. Hoch 2021)

Lokalitet 8

Her har det ikke blitt observert kjempespringfrø tidligere. Plantene ble først oppdaget og luket i september. Det ble oppdaget omtrent 30 små til mellomstore individer. Denne forekomsten utgjør en stor spredningsfare siden den står tett ved og i bekkeløpet (Fig. 11).

Figur 11 Lokalitet 8 utgjør en stor spredningsrisiko siden plantene står i og rett ved Åretta (Foto: L. Hoch 2021)

Lokalitet 9

Lokaliteten ble oppdaget først i år og ikke prioritert for bekjempelse. Her tyder det på at dumping av hageavfall har ført til videre spredning av arten. Mange store individer som har spredt seg i skråningen ned mot Åretta (Fig. 12).

Figur 12 Lokalitet 9 med mange blomstrende individer i september (Foto: L. Hoch 2021)

Lokalitet 10

Liten forekomst bak et skur som antagelig også har spredt seg fra hageavfall. Denne lokaliteten ble ikke prioritert for bekjempelse i 2021 på grunn av begrensede resurser.

Lokalitet 11

Relativt stor forekomst i bekkeløpet på eiendommen til Lillehammer camping (Fig. 13). Plantene har antageligvis spredt seg gjennom vannet og har sin opprinnelse i Årettadalen. Denne forekomsten utgjør en svært stor spredningsfare siden det er kort vei til Mjøsa fra voksestedet. Plantene ble først oppdaget i september da det var for seint å gjøre noe med bestanden siden alle individer var i full blomst. Denne lokaliteten bør prioriteres i 2022.

Figur 13 Lokalitet 11 i september 2021. Mange blomstrende individer i bekkeløpet til Åretta på eiendommen til Lillehammer Camping (Foto: L. Hoch 2021)

Metode for bekjempelse i 2021

All bekjempelse ble utført i form av luking. Plantene ble tatt opp med rota og planteavfallet ble samlet i søppelsekker og levert til forbrenning (Fig. 14).

Det ble gjennomført bekjempelse på lokalitetene 1, 3 og 6 tre ganger og på lokalitet 2, 4, 5, 7 og 8 en til to ganger gjennom sesongen. Lukingene ble hovedsakelig utført relativt tidlig i sesongen (11. juni, 15. juni, 16. juni), før plantene hadde utviklet blomster. Alle lokaliteter ble besøkt på nytt 10.09. og noen planer med svært høy spredningsrisiko ble luket den dagen også.

Et undervisningsopplegg for omtrent 40 elever fra Søre Ål skole ble utført av naturveileder Elida Sandneseng den 11.06. Elevene fikk lære litt om fremmede arter og hvordan man gjenkjenner kjempespringfrø. Resten av dagen arrangerte vi mini konkurranser der elevene måtte plukke så mange planter som mulig i løpet av en bestemt tid (Fig. 15). Siden elevene syntes det var svært vanskelig å oppdage kjempespringfrø måtte vi gå over til å plukke hagelupin mot slutten av dagen for å opprettholde motivasjonen.

Figur 15 Opplegg med skoleklasse i Årettadalen. Det ble arrangert konkurranser om hvem som finner de fleste planter (Foto: E. Sandneseng 2021)

Figur 14 planteavfallet ble samlet i søppelsekker og levert til forbrenning (Foto: L. Hoch 2021)

Oppsummering og anbefaling for videre arbeid

Bekjempelsen var mest vellykket på lokalitetene 1, 2 og 4 hvor det ble oppdaget færre planter enn i 2020.

Lokalitet 3 hadde til tross for en positiv utvikling i 2020 mange blomstrende individer sent i sesongen i 2021.

Det ble oppdaget kjempespringfrø flere steder der vi ikke hadde sett plantene tidligere. Dette tyder på at bekjempelsesarbeid i Årettadalen er svært krevende. Dette skyldes på den ene siden på at det er svært mange planter fordelt på veldig stort areal og at budsjettet ikke dekker å ta seg av alle delforekomster like nøye flere ganger gjennom sesongen. På den andre siden dukker det stadig opp nye delforekomster som ble spredt gjennom dumping av hageavfall. Svært bratt terreng gjør det også tidskrevende å luke kjempespringfrø og utelukker bruk av andre metoder som slått med ryddesag, sprøyting og kokende vanndamp.

Det anbefales å søke om mer tilskudd til prosjektet i 2022 slik at området bekjempes flere ganger enn det vi rakk de siste årene. Et seint besøk i september 2021 viste at omfanget av forekomsten er mye større enn vi antok tidligere. Luking eller slått med stuttljå vil antageligvis være den eneste metoden for bekjempelse i områder med svært bratt terreng, mye annen vegetasjon eller kun få individer av kjempespringfrø (lokalitet 2, 4, 6, 7, 8 og delvis 9). Det kan være mer kostnadseffektivt å bruke ryddesag på lokaliteter med svært mye kjempespringfrø og der terrenget tillater det (lokalitet 1, 3 og delvis 9, 10 og 11). Ved bruk av slått som metode er det veldig viktig at delforekomstene blir slått ned oftere siden rota forbli i jorda og kan utvikle nye skudd hvis den ikke blir slått hver tredje uke fra juni til august / tidlig september.

Opplegget med skoleklassen var bare delvis vellykket. Elevene deltok på et undervisningsopplegg om fremmede arter, men syntes det var svært vanskelig å gjenkjenne kjempespringfrø så tidlig som i juni. Siden det er sommerferie i juli og august kan opplegget ikke skyves til et senere tidspunkt. Det er også en utfordring at terrenget i Årettadalen er svært bratt mange steder og at det vokser mye brennesle mellom plantene. Dette gjør det utfordrende å ha med frivillige mange steder.

I tillegg til aktiv bekjempelse av kjempespringfrø, anbefaler vi å sende ut informasjonsbrev til alle grunneiere i området for å informere om plantenes egenskaper og farer. Dette kan bidra til forståelse og aksept for arbeidet, samtidig som det kan føre til færre ulovlige hageavfallsplasser. Et tiltak kan også være å sette opp forbudt-skilt de stedene hageavfall blir kastet per i dag.

Kilder

Elven R, Hegre H, Solstad H, Pedersen O, Pedersen PA, Åsen PA og Vandvik V (2018). *Impatiens glandulifera*, vurdering av økologisk risiko. Fremmedartslista 2018. Artsdatabanken.

Fløystad, I., Bredeisen B. og Felin, T. (2009). Bekjempelse av kjempespringfrø. Kunnskapsblad fra FAGUS Rådgiving Nr. 05/2009 Årgang 6.

Høitomt, G. (2015) *Fremmede arter. Gjennomførte tiltak i og ved 9 verneområder i Oppland 2015* Kistefos Skogtjenester. Rapport nr. 16 -2015

Høitomt, G. (2013) *Bekjempelse av kjempespringfrø*

Dokkadeltaet Nasjonale Våtmarkssenter AS (DNV) ble etablert som et aksjeselskap i 2008 og eies av kommunene Nordre Land og Søndre Land. DNV tilbyr en rekke miljøfaglige tjenester og har opparbeidet betydelig kompetanse innenfor naturrestaurering, skjøtsel og naturtypekartlegging. Selskapet jobber for at naturmangfoldet ivaretas og brukes på en bærekraftig måte, og formidler dette gjennom nyskapende naturveiledning. Ved Dokkadeltaet naturreservat ligger "Våtmarkssenteret", med rullerende utstillinger og åpent for besøkende i sommermånedene.

Dokkadeltaet Nasjonale Våtmarkssenter AS Gamlevegen 84, 2879 ODNES Tel: +47 61 10 00 20 E-mail: post@dokkadelta.com www.dokkadeltaet.no

